

Kiesdrempels

Onderzoek naar de toegankelijkheid van
Rotterdamse stemlokalen

Bestuurlijk Rapport

Inhoudsopgave

1 Kiesdrempels: zijn stemlokalen in Rotterdam toegankelijk?	3
<i>Aanleiding: Iedere Rotterdammer die wil stemmen moet kunnen stemmen</i>	3
<i>Hoofdconclusie: De helft van de Rotterdamse stemlokalen is nog niet zelfstandig toegankelijk voor mensen met een beperking. Dit is eenvoudig op te lossen.</i>	4
Deelconclusies	5
Deelconclusie 1: Cruciale eisen bij de helft van de stemlokalen een probleem	5
Deelconclusie 2: 16% van de stemlokalen voldoet aan alle wenselijke zaken	7
Deelconclusie 3: Bijna de helft van de stemlokalen in gemeentevastgoed niet geheel toegankelijk	7
Deelconclusie 4: Informatievoorziening aan Raad en Rotterdammers tijdig en begrijpelijk, maar niet accuraat	8
Aandachtspunt: Streven stemlokaal op loopafstand lijkt aan stadsrand niet altijd gehaald	8
<i>Aanbevelingen</i>	9
Aanbeveling 1: Zorg snel voor kleine aanpassingen om drempels in stemlokalen weg te nemen en controleer hierop	9
Aanbeveling 2: Veranker wenselijke zaken voor toegankelijkheid in instructie en distributie	9
Aanbeveling 3: Voer vervolgens permanente verbeteringen door en start bij het aanpassen van gemeentelijk vastgoed	9
2 Bestuurlijke reactie college van B&W	10
3 Nawoord rekenkamer	13

Werkwijze

De rekenkamer werkt volgens een vaste werkwijze. Alle bevindingen vanuit het onderzoek zijn vastgelegd in de nota van bevindingen, die als apart rapport wordt aangeboden. Via de afbeelding hieronder kunt u de nota van bevindingen op onze website vinden. In dit Bestuurlijk Rapport staan de conclusies en aanbevelingen.

Dit onderzoek is uitgevoerd in de periode januari – mei 2026. De rekenkamer heeft naast het schouwen van de stemlokalen op verkiezingsdag ook andere methoden gebruikt. Een uitgebreide toelichting op de onderzoeksmethode en de gehanteerde normen is opgenomen in de onderzoeksverantwoording (hoofdstuk 4) van de nota van bevindingen.

Bij het schouwen is de rekenkamer ondersteund door collega's van de Ombudsman Rotterdam-Rijnmond en een ervaringsdeskundige van Brede Raad 010. Ook 28 personen van de Vereniging Gehandicaptenorganisaties Rotterdam (VGR) hielpen op verkiezingsdag mee. Wij danken allen hartelijk voor hun bijdrage aan het onderzoek.

1 Kiesdrempels: zijn stemlokalen in Rotterdam toegankelijk?

Aanleiding: Iedere Rotterdammer die wil stemmen moet kunnen stemmen

Iedere Nederlander die wil stemmen, moet kunnen stemmen. Dat is het uitgangspunt van de Kieswet. In de Kieswet is vastgelegd dat alle stemlokalen toegankelijk moeten zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. Het college van Burgemeester en Wethouders (hierna het college) is verantwoordelijk voor de organisatie van de verkiezingen. Volgens het college zijn alle stemlokalen, met uitzondering van vier locaties, in Rotterdam toegankelijk.¹

De opkomst is in Nederland vaak nergens zo laag als in Rotterdam. Onderzoek laat zien dat sommige burgers niet gaan stemmen, wanneer zij denken dat stemlokalen niet toegankelijk zijn.² Daarom heeft de rekenkamer bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen van 18 maart 2026 getoetst of kiezers met een lichamelijke beperking inderdaad zelfstandig kunnen stemmen.

De rekenkamer heeft op 219 van de 352 Rotterdamse stembureaus vastgesteld of zij voldoen aan de eisen van toegankelijkheid. Hiervoor zijn 196 unieke stemlokalen bezocht. Sommige locaties hebben namelijk meerdere stembureaus.

De rekenkamer heeft allereerst getoetst op cruciale eisen, die essentieel zijn voor een onbelemmerde doorgang van buitendeur tot stembus voor kiezers met een lichamelijke beperking. Voorbeelden van cruciale eisen zijn overbruggingen van hoge drempels of buitendeuren die je met twee vingers kunt openen. Strikt genomen is een stemlokaal alleen toegankelijk als volledig voldaan is aan alle cruciale eisen.

Wenselijke zaken zijn voorschriften die de kiezer ondersteunen om zelfstandig te kunnen stemmen. Voorbeelden zijn stoelen met leuningen in het stemlokaal of een verlichte leesloep. Deze zijn van minder doorslaggevend belang, omdat er overal bereidwillige stembureauleden aanwezig zijn om de kiezer te helpen. Omdat de Kieswet uitgaat van zelfstandigheid en gelijkwaardigheid zijn de wenselijke zaken wel belangrijk. Het college zou ook hier moeten streven naar een perfecte score.

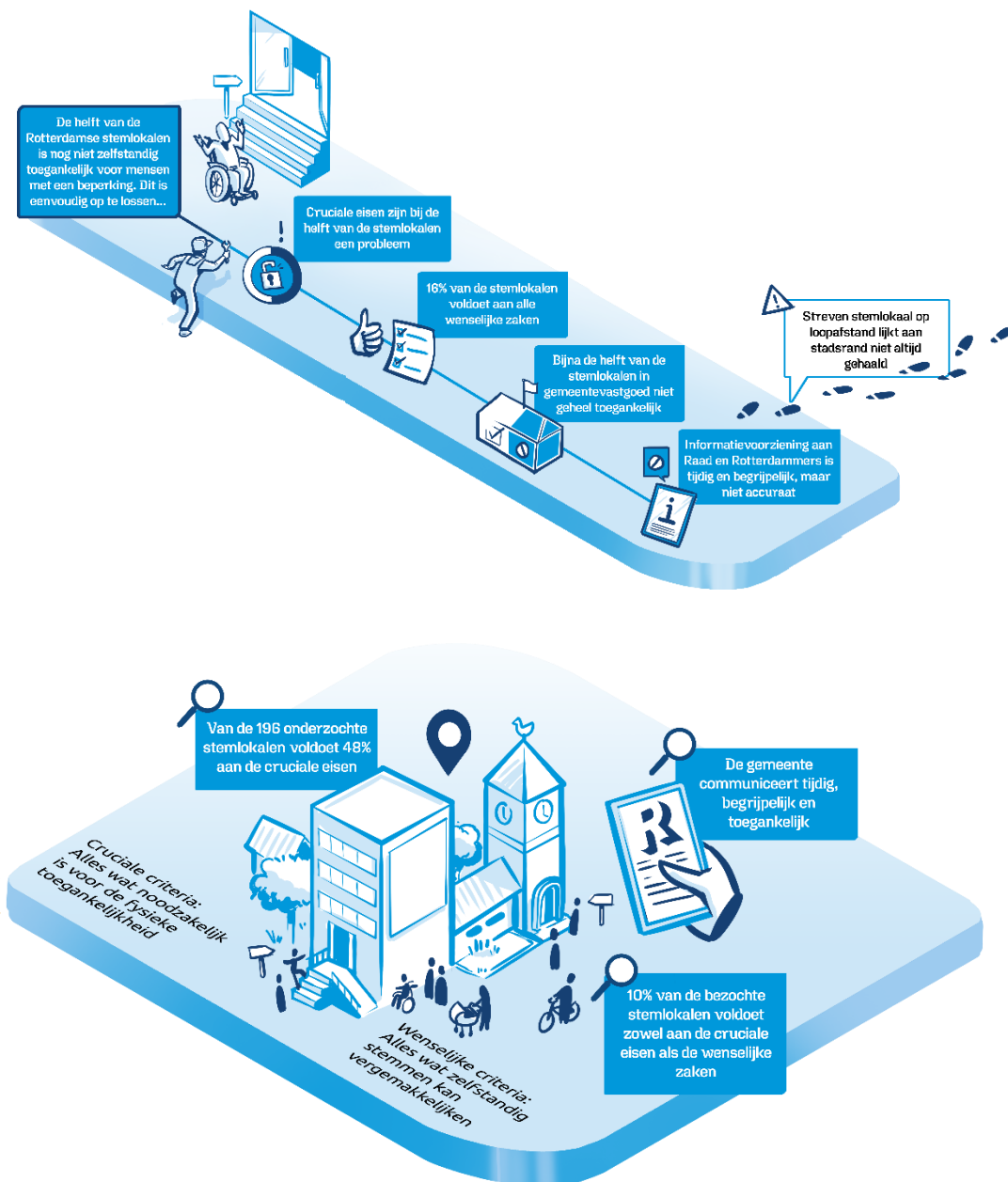

Hoofdconclusie: De helft van de Rotterdamse stemlokalen is nog niet zelfstandig toegankelijk voor mensen met een beperking. Dit is eenvoudig op te lossen.

In Rotterdam is ongeveer de helft van de stemlokalen zelfstandig toegankelijk voor Rotterdammers met een fysieke beperking. De andere helft van de stemlokalen is dat nog niet. Daar zijn er drempels om te stemmen. Vaak letterlijk, in de vorm van te hoge niet goed overbrugde deurdrempels. Ook zijn op verschillende plekken deuren te zwaar om zelfstandig te openen en waren doorgangen te smal. De rekenkamer trof stevast stembureauleden, die graag hielpen deze drempels weg te nemen. Maar Rotterdammers kunnen daarmee nog niet ongehinderd en zelfstandig hun stem uitbrengen.

Opmerkelijk genoeg maakte het eigenlijk geen verschil of de stemlokalen in gemeentelijke panden of in particuliere locaties zitten. Ook bijna de helft van de gemeentelijke panden is niet geheel toegankelijk. Dat is kwalijk, omdat deze gebouwen meestal het hele jaar door een publieksfunctie hebben. Het college heeft de kiezers en de gemeenteraad in voldoende mate geïnformeerd over de verkiezingen. Echter, de informatie over toegankelijkheid komt niet overeen met de praktijksituatie van de schouw.

Met onze drie aanbevelingen is het percentage stemlokalen dat voldoet aan de toegankelijkheidseisen snel en eenvoudig te verhogen. Onze hoofdconclusie is gebaseerd op de volgende vier deelconclusies:

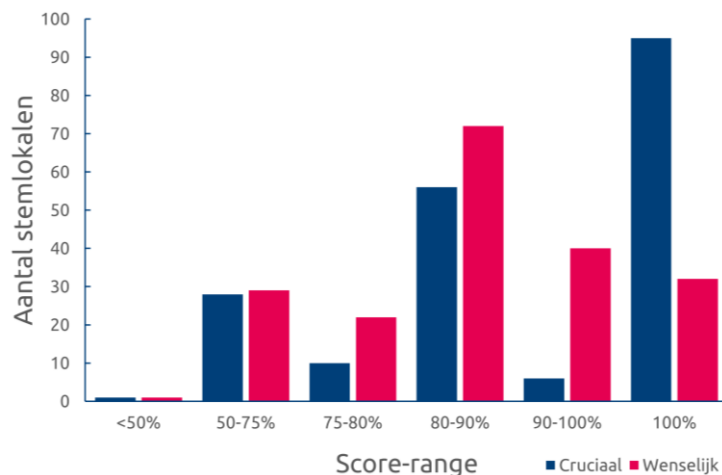
Deelconclusies

De rekenkamer heeft bij het schouwen steeds gekeken naar drie zaken die mensen meemaken op hun reis door het stembureau. Ten eerste hoe gemakkelijk je bij het stemlokaal kunt komen. Er moeten geen obstakels zijn van de parkeerplaats tot de voordeur. Zo moeten doorgangen breed genoeg zijn. Ten tweede hoe gemakkelijk je het stemlokaal binnenkomt. Toegangsdeuren moeten makkelijk opengaan en de drempels mogen niet te hoog zijn. Ten derde: hoe gemakkelijk het is om je stem uit te brengen. Stemmers moeten voldoende bewegingsruimte hebben in het stemlokaal en er moeten ook lage tafelbladen zijn om aan te stemmen.

Dit heeft de rekenkamer onderzocht voor de cruciale eisen, dit zijn harde toegankelijkheidseisen waaraan ieder stembureau moet voldoen om kiezers zelfstandig te laten stemmen.

Daarnaast onderzochten we voor de reis door het stemlokaal de wenselijke zaken die mensen ondersteunen in het zelfstandig stemmen. Voorbeelden zijn de aanwezigheid van invalideparkeerplaatsen, het verwijderen van bepaalde matten bij de deur en een leesloep met een lampje. Deze zaken maken het stemlokaal niet ontoegankelijk, maar wanneer stemlokalen hieraan voldoen vergroot dit de zelfstandigheid van de stemmers.

Figuur 1: 80% van de geschouwde stemlokalen voldoet aan tenminste 80% van de toegankelijkheidseisen

Figuur 1 laat zien dat 48% van de stemlokalen (95) volledig voldoet aan de cruciale eisen. Daarnaast is er een grote groep van 62 geschouwde stemlokalen die aan meer dan 80% van de eisen voldoet, maar niet volledig. Daarmee voldoet 80% van de stemlokalen aan tenminste 80% van de cruciale eisen. Voor de wenselijke zaken voldoen 32 stemlokalen volledig. Nog eens 112 stemlokalen voldoet aan meer dan 80% van de cruciale zaken. Dat betekent dat de gemeente met relatief kleine aanpassingen grote stappen vooruit kan maken om stemlokalen volledig toegankelijke te maken.

Deelconclusie 1: Cruciale eisen bij de helft van de stemlokalen een probleem

De helft (52%) van de Rotterdamse stemlokalen is beperkt tot niet toegankelijk. Dit percentage is te verklaren doordat stemlokalen aan alle cruciale eisen moeten voldoen om toegankelijk te zijn. Als de toegangsdrempel te hoog is, maar alle andere eisen voldoen, is het gehele lokaal toch ontoegankelijk. Je kunt dan namelijk niet zelfstandig binnenkomen om te stemmen.

Door te kijken naar alle cruciale eisen samen ontstaat een veel positiever beeld. Zoals te zien in figuur 1 voldoet 80% van de stemlokalen aan tenminste 80% van de cruciale eisen. Doordat deze cruciale eisen vaak eenvoudige aanpassingen aan het pand vragen, betekent dit gelukkig ook dat met kleine aanpassingen het aantal stemlokalen dat aan alle eisen voldoet eenvoudig te verhogen is.

Bij de schouw heeft de rekenkamer gekeken wat er goed en fout ging. Kiezers kunnen het stemlokaal bijna altijd goed bereiken. Bij meer dan 90% zijn de routes vlak en verhard en zonder obstakels.

Binnenkomen in het stemlokaal gaat gemiddeld het vaakste mis in onze schouw. Hier treffen wij de meeste drempels om te stemmen. Van de buitendeuren voldoet 72%. Deze voldoen als ze vrij zijn van obstakels en drempels en roosters goed zijn afgedekt en overbrugd. Bij tussendeuren voldoet 74% aan de cruciale eisen. Van de deuren om de stemruimte binnen te komen voldoet 75% aan alle eisen (zie foto 1).

Foto 1 Twee voorbeelden van deuren die niet voldoen

Van links naar rechts: hoge drempel bij Speeltuin Kreek Huizen (492), een te smalle doorgang door een tafel die de deur openhoudt bij het Zuydergymnasium (600).

Binnen het stemlokaal wordt aan vrijwel alle cruciale eisen voldaan. Vloeren zijn daar vlak en de stemhokjes en stembus zijn goed te bereiken (92%). Doordat de gemeente overal dezelfde stemhokjes plaatst voldoen die eigenlijk altijd (98%).

De schouwen van de rekenkamer sluiten aan bij wat de ervaringsdeskundigen van de Vereniging van Gehandicaptenorganisaties Rotterdam meemaakten op verkiezingsdag. In algemene zin zijn zij tevreden, maar vragen zij aandacht voor drempeloverbruggingen en te krappe routes voor rolstoelen.

Rotterdam heeft toegankelijker stemlokalen dan Utrecht en Amsterdam

De rekenkamers van Utrecht en Amsterdam hebben ook onderzoek gedaan naar de toegankelijkheid van stemlokalen. In Utrecht kwam in 2024 naar voren dat 60% van de stemlokalen ontoegankelijk waren.³ In Amsterdam werd in 2024 eenzelfde onderzoek uitgevoerd waaruit bleek dat vier op de vijf stemlokalen niet toegankelijk waren.⁴ In beide steden werd er bij deze cijfers gekeken naar stemlokalen die voor 100% voldeden aan de cruciale eisen.

Rotterdam scoort twee jaar na deze onderzoeken beter met de helft van de stemlokalen die voldoen aan de cruciale eisen. Een één-op-één vergelijking van de stemlokalen is echter ingewikkeld, omdat in Amsterdam en Utrecht is geschouwd bij de Europese verkiezingen en niet tijdens de gemeenteraadsverkiezingen.

Deelconclusie 2: 16% van de Rotterdamse stemlokalen voldoet volledig aan de wenselijke zaken

Op de reis door het stemlokaal heeft de Rekenkamer ook geschouwd op wenselijke zaken. Dit zijn zaken die het zelfstandig stemmen ondersteunen. Het niet voldoen aan wenselijke zaken maakt een stemlokaal niet meteen ontoegankelijk. 16% van de Rotterdamse stemlokalen voldoet volledig aan de wenselijke zaken. Nog sterker dan bij de cruciale eisen zit hier een fors verschil tussen het gemiddeld aantal wenselijke zaken waar alle stemlokalen voldoen. Dat is ook terug te zien in figuur 1. Er zijn 112 stemlokalen die hoog scoren voor wenselijke zaken, maar slechts 32 stemlokalen voldoen volledig. Dat betekent gelukkig ook hier dat stemlokalen met eenvoudige maatregelen snel aan alle wenselijke zaken kunnen voldoen. Voor wenselijke zaken geldt nog sterker dat dit aan te passen is zonder bouwkundige aanpassingen aan het gebouw.

Voordat de kiezer het stembureau in kan zijn er nog wenselijke zaken die verbeterd kunnen worden. De reis naar het stembureau wordt gemakkelijker gemaakt als er een invalideparkeerplaats vlak bij het stemlokaal is en als de stoep niet te hoog is. Beide zaken waren in ruim 80% van de gevallen op orde.

Binnen het stemlokaal ging veel goed. De weg naar het stemlokaal was eigenlijk altijd goed te vinden (96-100%). Vrijwel altijd (84%) waren kokos- en rubbermatten verwijderd. Deze matten maken verplaatsingen voor rollators en rolstoelen zwaar. In het stemlokaal troffen kiezers vaak (89%) stoelen met leuningen aan en lag de leesloep met lampje bijna altijd voor het grijpen (96%).

Foto 2 Twee voorbeelden van wenselijke zaken die in orde zijn

Van links naar rechts: tijdelijke gehandicaptenparkeerplaats en leesloep.

Deelconclusie 3: Bijna de helft van de stemlokalen in gemeentevastgoed niet geheel toegankelijk

Opmerkelijk genoeg maakte het niet uit of de stemlokalen in gemeentelijke of in particuliere gebouwen zaten. In totaal heeft de rekenkamer 196 locaties bezocht. Daarvan zijn 81 in eigendom van de gemeente en 115 niet. Bij de stemlokalen in gemeentelijk eigendom voldoet 49% niet volledig aan de cruciale eisen. Dit percentage is vergelijkbaar met particuliere locaties (48%).

Het college kan deze locaties eenvoudig aanpakken, doordat het voornamelijk gaat om obstakels bij de buitendeur, zoals een niet goed verankerde en antislip drempeloverbrugging. Deze structurele aanpassingen zijn belangrijk omdat deze gebouwen meestal het hele jaar door een publieksfunctie hebben.

Deelconclusie 4: Informatievoorziening aan Raad en Rotterdammers tijdig en begrijpelijk, maar niet accuraat

Het college heeft voldaan aan haar wettelijke plicht om de gemeenteraad te informeren over de locaties van de stemlokalen.⁵

Het college heeft de informatie over de locaties en toegankelijkheid ook tijdig aan de Rotterdamse kiezers gestuurd. Daarnaast heeft de gemeente de inwoners via veel verschillende kanalen geïnformeerd over de verkiezingen. Denk hierbij aan gemeentelijke websites, sociale media en huis-aan-huisbladen. In haar boodschappen besteedt de gemeente aandacht aan mensen met een beperking. De gebruikte taal is toegankelijk en begrijpelijk.

Het college schreef aan zowel raad als burgers dat alle stemlokalen, met uitzondering van vier locaties, toegankelijk zijn. Tijdens onze schouw constateerde de rekenkamer dat dit in de praktijk niet het geval is. Hierdoor kunnen Rotterdammers toch stuiten op drempels om te stemmen en is het niet altijd mogelijk om zelfstandig te stemmen.

Aandachtspunt: Streven stemlokaal op loopafstand lijkt aan stadsrand niet altijd gehaald

De gemeente streeft ernaar dat iedere Rotterdammer binnen een loopafstand van 750 meter van de eigen woning een stemlokaal kan bereiken. Dit hebben wij onderzocht met een lichte toets. De rekenkamer heeft met stralen van 750 meter de dekking hemelsbreed vastgesteld. Het valt op dat er aan de buitenranden van de stad, zoals bijvoorbeeld in Lombardijen of Hoogvliet, een aantal plekken buiten de straal rond de stemlokalen valt. De rekenkamer heeft niet vastgesteld om hoeveel inwoners het gaat.

Aanbevelingen

Op basis van de conclusies doet de rekenkamer de volgende drie aanbevelingen. Hiermee kan de toegankelijkheid eenvoudig flink verbeteren.

Aanbeveling 1: Zorg snel voor kleine aanpassingen om drempels in stemlokalen weg te nemen en controleer hierop

Veel van de aangekaarte obstakels in dit rapport kunnen verholpen of verbeterd worden met kleine aanpassingen. Het gaat bijvoorbeeld om het beter aanbrengen van drempelhulpen (die aan de binnenzijde van de deur vaak ontbreekt). Ook kan het college op de verkiezingsdag meer grip krijgen op het juist uitvoeren van de toegankelijkheidsmaatregelen via de locatiebeheerder en de stembureauleden. Bijvoorbeeld door aan de checklist op hun tablet ook instructies toe te voegen over drempels en de afdekking van de vloer. Duidelijke instructies over toegankelijkheid kan de gemeente ook eenvoudig aan de training van stembureauleden toevoegen voor zover dit nog niet wordt gedaan. Nog actievere handhaving kan helpen om de – speciaal voor de verkiezingen ingerichte – gehandicaptenparkeerplaatsen vrij te houden van foutparkeerders.

Om te zorgen dat alle stemlokalen ook echt in de praktijk toegankelijk zijn, kan het college op de verkiezingsdag zelf (steekproefsgewijs) controles laten uitvoeren.

Aanbeveling 2: Veranker wenselijke zaken voor toegankelijkheid in instructie en distributie

De wenselijke zaken rondom toegankelijkheid zijn over het algemeen geen aanpassingen aan de stemlocaties zelf, maar extra voorzieningen. Dit zorgt ervoor dat het verbeteren van de wenselijke criteria relatief makkelijk is. Het zijn kleine dingen die ertoe doen zoals bijvoorbeeld de batterijen van tevoren in de leesloep doen, overal goede stoelen met leuningen neerzetten, roosters afdekken en kokosmatten verwijderen. Voor mensen met een beperking scheelt het veel als deze voorzieningen op orde zijn. Het is goed om te onderzoeken of het aantal (tijdelijke) gehandicapten parkeerplaatsen verder omhoog kan. Dit zijn allemaal zaken die of in de instructie van de stembureauleden, of in de distributie en inrichting van de locatie kunnen worden meegenomen.

Aanbeveling 3: Voer vervolgens permanente verbeteringen door en start bij het aanpassen van gemeentelijk vastgoed

Aanpassingen van locaties zijn voor het college het eenvoudigst aan te pakken in het eigen vastgoed. Voer daar zoveel mogelijk permanente verbeteringen voor de toegankelijkheid uit. Dit vraagt veelal niet om groot onderhoud, maar om kleine aanpassingen. Zo kan het aantal locaties dat volledig voldoet aan de eisen op de korte termijn worden uitgebreid. Dit heeft ook een positief effect op de algemene toegankelijkheid van het gemeentelijk vastgoed het gehele jaar door. Grotere aanpassingen zouden verankerd moeten worden in de planning voor grootonderhoud. Kijk vervolgens naar contracten met locaties van anderen en hoe hierin overleg met de eigenaar permanente maatregelen kunnen worden doorgevoerd. Richt ook die maatregelen eerst op de hardnekkige maar eenvoudige knelpunten, zoals te hoge drempels en te smalle deuren.

2 Bestuurlijke reactie college van B&W

Het college van burgemeester & wethouders heeft met belangstelling kennisgenomen van het rekenkamerrapport 'Kiesdrempels – onderzoek naar de toegankelijkheid van Rotterdamse stemlokalen'. Wij waarderen de zorgvuldigheid waarmee de rekenkamer dit onderzoek heeft uitgevoerd. Het organiseren van toegankelijke stemlokalen is een verantwoordelijkheid die wij serieus nemen binnen de complexe opgave van het organiseren van verkiezingen in brede zin.

Voordat wij ingaan op de aanbevelingen uit het rapport lichten wij hieronder eerst toe hoe de gemeente momenteel omgaat met stemlokalen en de criteria toegankelijkheid die gehanteerd wordt.

Locatiestrategie en criteria

Rotterdam telt tussen de 300 en 400 stemlokalen; de aantallen verschillen per type verkiezing. De gemeente hanteert een meerjarige locatiestrategie waarbij stemlokalen op meerdere criteria worden beoordeeld en contractueel vastgelegd. Door te werken met vaste meerjarencontracten investeert de gemeente structureel in de kwaliteit van stemlokalen — ook op het gebied van toegankelijkheid — in plaats van bij elke verkiezing opnieuw te moeten zoeken naar geschikte locaties.

Bij de selectie en contractering van locaties wegen de volgende aspecten mee:

- Geografische spreiding en loopafstand voor kiezers.
- Capaciteit afgestemd op het verwachte opkomstpercentage per verkiezing.
- Logistieke bruikbaarheid
- Vergoeding voor onkosten of huur van de ruimte ter compensatie.
- Relatiebeheer met eigenaren en beheerders.
- Fysieke toegankelijkheid.

Als toetsingskader hanteert de gemeente de *Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties*, nu beheerd door de Kiesraad. Bij de beoordeling van stemlokalen hanteert de gemeente een *knock-outcriterium*. Te weten: kan iemand met een rolstoel of rollator het stemlokaal fysiek bereiken en betreden?

- Is een helling te steil of een deur te smal zonder mogelijkheid tot aanpassing, dan wordt de locatie als niet-toegankelijk bestempeld.
- Is er een drempel of ander obstakel dat met een tijdelijke voorziening — zoals een drempelhulp — kan worden opgelost, dan wordt de locatie als toegankelijk aangemerkt, mits die voorziening correct wordt geplaatst.

Deze knock-outbenadering vormt ook de basis voor de KPI 'toegankelijkheid stembureaus' in de gemeentelijke planning- en controlcyclus, waarop de gemeente structureel een realisatie van ongeveer 98% laat zien. Dit percentage is niet in tegenspraak met de uitkomsten van de rekenkamer, maar het resultaat van een andere meetvraag: de KPI registreert of een locatie — eventueel met inzet van een tijdelijke voorziening — toegankelijk te maken is, terwijl de rekenkamer ook toetst of dit op de onderzochte dag daadwerkelijk en volledig is gerealiseerd, inclusief de wenselijke criteria.

Het college erkent dat in die laatste categorie de kwetsbaarheid zit: de tijdelijke voorziening moet op de dag zelf goed worden aangebracht. De rekenkamer constateert terecht dat dit niet altijd gebeurt. De verbeteracties die het college toezegt onder aanbeveling 1 zijn dan ook specifiek gericht op het beter borgen van deze 'ja, mits'-situaties.

Aanbevelingen

Wij onderschrijven de drie aanbevelingen van de rekenkamer en geven hieronder per aanbeveling een gemotiveerde reactie. Daarbij hechten wij eraan op te merken dat de inhoud van het rapport op onderdelen genuanceerder is dan de gehanteerde koppen en conclusies suggereren. Zo stelt de hoofdconclusie dat de geconstateerde problemen 'eenvoudig op te lossen' zijn, terwijl de onderliggende tekst terecht aangeeft dat de oplossingen afhankelijk zijn van derden, van constructieve mogelijkheden van gebouwen en van gedrag op de dag zelf. Het college neemt de aanbevelingen serieus — juist ook waar de oplossing complexer is dan de bewoording doet vermoeden.

1. Zorg snel voor kleine aanpassingen om drempels in stemlokalen weg te nemen en controleer hierop

Bestaande aanpak

De gemeente beschikt over een gestructureerde aanpak om stemlokalen zo toegankelijk mogelijk te maken. In de aanloop naar verkiezingen voert Accesso — een gespecialiseerde adviseur op het gebied van toegankelijkheid — per locatie een schouw uit. De bevindingen worden per locatie vastgelegd in een gemeentelijk systeem. Op basis hiervan levert de gemeente voor een verkiezing de benodigde voorzieningen op maat aan

bij de betreffende locatie, zoals drempelhulpen, afdek materiaal, schotten en leesloepen. De stembureauleden worden hierover expliciet geïnformeerd.

De portier ontvangt een maatwerk instructie met daarin een duidelijke opgave van welke toegankelijkheidsvoorzieningen aanwezig zijn en geplaatst moeten worden. De voorzitter van het stembureau beschikt over een digitale checklist van de toegankelijkheidsvoorzieningen in de stembureauapp, die aan het begin van de verkiezingsdag stap voor stap wordt doorlopen.

Daarnaast beschikt de gemeente over een interventieteam dat op verkiezingsdag preventief de drukstbezochte en meest risicogevoelige locaties bezoekt, aangevuld met inzet op basis van meldingen die gedurende de dag binnenkomen.

Erkenning van de kwetsbaarheid

De uiteindelijke inrichting op de locatie is bepalend, en hierin zit een kwetsbaarheid. Alle benodigde voorzieningen worden aangeleverd en de instructies zijn aanwezig, maar de daadwerkelijke plaatsing — zoals het correct aanbrengen van een drempelhulp of het zichtbaar neerzetten van een leesloep — is afhankelijk van de portier en de voorzitter op de dag zelf. De rekenkamer signaleert terecht dat dit in de praktijk niet altijd goed gaat.

Verbeteracties

Naar aanleiding van de bevindingen van de rekenkamer zet de gemeente de volgende stappen, te realiseren vóór de eerstvolgende verkiezingen:

- De instructies aan portiers worden aangescherpt, specifiek op het correct plaatsen van tijdelijke toegankelijkheidsvoorzieningen. Hierbij wordt expliciet het belang van een toegankelijk stembureau toegelicht.
- De voorzitterschecklist (app) wordt uitgebreid met een expliciete en afzonderlijk zichtbare toegankelijkheidscheck aan het begin van de verkiezingsdag. De voorzitter is wettelijk eindverantwoordelijk op de dag zelf en wordt hierin nadrukkelijker aangesproken.

Het interventieteam krijgt toegankelijkheidscontrole als vast onderdeel van de inspectie. De gemeente bekijkt of de Vereniging Gehandicapten Rotterdam (VGR) opnieuw kan worden ingezet voor een ervaringsgerichte controle op de dag zelf, aanvullend op de voorbereidingsschouw van Accesso.

2. Veranker wenselijke zaken voor toegankelijkheid in instructie en distributie

Wenselijke voorzieningen

Een aantal wenselijke voorzieningen voor toegankelijkheid in de praktijk, is niet altijd aanwezig of zichtbaar op het moment van stemmen. De rekenkamer benoemt onder meer

leuning, weghalen van kokosmatten, verwijderen van obstakels en het beschikbaar stellen van leesloepen met verlichting als voorbeelden van zaken die relatief eenvoudig te borgen zijn. Het college deelt deze analyse.

Voor de meeste van deze wenselijke zaken geldt dat de gemeente de middelen aanlevert en de stembureauleden instrueert dit te verzorgen. De checklist die de voorzitter aan het begin van de verkiezingsdag doorloopt, wordt uitgebreid met afzonderlijke controlepunten per wenselijk criterium zoals de aanwezigheid leuning, het vastleggen van matten en het verwijderen van obstakels op de looproute.

Specifiek: leesloepen met batterijen

De rekenkamer constateert dat leesloepen niet altijd voorzien zijn van werkende batterijen. Wij lichten graag de achtergrond hiervan toe.

In het verleden werden leesloepen vooraf voorzien van batterijen. Na elke verkiezing dienden deze batterijen te worden verwijderd om lekkage en schade aan de loepen te voorkomen — een praktische vereiste bij langdurige opslag. De verwijderde batterijen konden vervolgens niet meer worden hergebruikt. Dit zorgde ervoor dat er per verkiezingsronde ongeveer 1200 batterijen weggegooid moesten worden terwijl ze in veel gevallen niet of nauwelijks zijn gebruikt, omdat de leesloep lang niet altijd wordt gevraagd door kiezers.

Om deze reden is ervoor gekozen de batterijen los mee te leveren bij de leesloep, in een gesloten verpakking. De voorzitter kan deze op verzoek van een kiezer plaatsen. Ongebruikte batterijen kunnen na de verkiezing worden hergebruikt, wat zowel kostenbesparend als duurzamer is.

Dit systeem is in de praktijk kwetsbaar: batterijen worden vergeten te plaatsen, waardoor de kiezer op het moment dat hij of zij een leesloep nodig heeft, wordt geconfronteerd met een niet-werkend apparaat. Dat is onwenselijk.

Wij stellen voor de huidige werkwijze te handhaven, gelet op de kostenbesparing en de duurzaamheidswinst die deze oplevert. In plaats van terug te keren naar het vooraf plaatsen van batterijen, zet het college in op een betere borging via training en instructie: het plaatsen van de batterijen bij gebruik van de leesloep wordt een vast en herkenbaar controlemoment in de checklist van de voorzitter, en komt expliciet terug in de voorzitterstraining voorafgaand aan de verkiezingsdag.

3. Voer vervolgens permanente verbeteringen door en start bij het aanpassen van gemeentelijk vastgoed

Een trend die al is ingezet

Wij onderschrijven de aanbeveling om permanente verbeteringen door te voeren en de gemeente heeft deze lijn al ingezet. Binnen de reguliere verkiezingsvoorbereiding zijn de afgelopen jaren bij ongeveer 30 stemlokalen permanente fysieke verbeteringen

gerealiseerd. Het merendeel hiervan betreft locaties van Sportbedrijf Rotterdam: bij 16 locaties zijn de buitenstoepen opgehoogd, waardoor hoogteverschillen bij de ingang zijn opgeheven. Dit zijn aanpassingen die binnen de invloedssfeer van de verkiezingen liggen en waarvoor de gemeente in overleg kan treden. De bevindingen van Accesso per locatie bieden hiervoor een concreet vertrekpunt.

De ambitie is om deze aanpak breder toe te passen — ongeacht of het een gemeentelijke locatie of een locatie van een andere beheerder betreft. Waar een permanente verbetering haalbaar en realistisch is, verdient dit de voorkeur boven een tijdelijke voorziening.

In het rapport wordt ook gesproken over constructieve aanpassingen, zoals het verbreden van deuren of het aanpassen van draagconstructies. Dit zijn ingrepen die de bouwkundige staat van een gebouw raken, substantiële investeringen vereisen en hiermee buiten de directe scope van team verkiezingen vallen. Voor particulier vastgoed is de gemeente afhankelijk van de bereidheid en de financiële mogelijkheden van de eigenaar; dergelijke aanpassingen kunnen niet worden afgedwongen, maar wij gaan hier nu al en in de toekomst het gesprek over aan.

Toegankelijkheid wordt binnen de gemeente breder en structureler aangepakt dan alleen bij stemlokalen. Voor de gemeentelijke locaties die in eigendom zijn van de gemeente is daar al veel aandacht voor. Zo is dit ook vastgelegd in het Programma van Eisen. Daarnaast wordt momenteel een gemeentebreed programma opgesteld om het beleid rondom toegankelijkheid verder uit te werken en te borgen. Met het instellen van dit programma wordt gewerkt aan een meer eenduidige koers, betere afstemming en structurele borging van toegankelijkheid binnen de gehele gemeente. Hiermee wordt uitvoering gegeven aan de eerdere aanbevelingen van de Rekenkamer uit het rapport 'Doelbewust, maar niet doeltreffend - onderzoek naar toegankelijkheid in beleid en in de uitvoering van dienstverlening'.

Transparantie

Tot slot willen wij nogmaals benadrukken dat de geconstateerde knelpunten serieus worden genomen. Een enkel percentage over de toegankelijkheid, hoe het ook wordt berekend, doet geen recht aan de praktijk. Toegankelijkheid is niet binair en is sterk afhankelijk van het type beperking: een stemlokaal dat goed toegankelijk is voor een rolstoelgebruiker is dat niet automatisch voor iemand met een visuele beperking, en omgekeerd. Het college kiest er daarom voor toe te werken naar transparante, locatie-specifieke informatievoorziening over de toegankelijkheid van elk stemlokaal, in plaats van een samenvattend percentage. Hiermee kan de kiezer zelf beoordelen of een stemlokaal aansluit bij zijn of haar situatie. Het college bekijkt hoe deze informatievoorziening het best kan worden vormgegeven en betreft hierbij de ervaring van Accesso

De combinatie van een professionele voorbereidingsschouw, locatie-specifieke materiaallevering en informatievoorziening, aangescherpte instructies, uitgebreide controle op de dag zelf en permanente aanpassingen in het vastgoed moeten leiden tot verbetering bij de eerstvolgende verkiezingen en de verkiezingen daarna.

3 Nawoord rekenkamer

Op 14 juli 2026 ontving de rekenkamer de bestuurlijke reactie van het college op dit rapport. De rekenkamer dankt het college voor de constructieve en positieve reactie waarin alle aanbevelingen zijn overgenomen. De rekenkamer verwacht dat hierdoor de toegankelijkheid van de verkiezingen en van de gebouwen in de stad zal toenemen. In de verwachting dat het college in haar plan van aanpak ook zal ingaan op ons aandachtspunt over het aantal stembureaus aan de stadsrand hebben wij voor de gemeenteraad geen verdere aandachtspunten voor de raadsbehandeling.

Eindnoten

¹ De vier ontoegankelijk locaties zijn: stadhuis, gymzaal Marnixstraat, Erasmus Universiteit College en Rijnhavenkeet. Bij elkaar opgeteld gaat het om 6 stembureaus die ontoegankelijk zijn. In totaal zijn er dus $358 - 6 = 352$ toegankelijke stembureaus. Bron: college van B&W Rotterdam, "Gemeenteraadverkiezingen en verkiezingen wijk- en dorpsraden 18 maart 2026", gemeenteraad Rotterdam (collegebrief, 26bb000618, 27 januari 2026).

² EMMA, De Haagse Hogeschool en Universiteit Utrecht. 'Opkomst en vertegenwoordiging van Rotterdammers', kwalitatief onderzoek naar de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2022, juni 2023, p.44.

³ Rekenkamer Utrecht, "Drempels om te stemmen", 17 april 2024, 8-9.

⁴ Rekenkamer Amsterdam, "Toegankelijkheid van stemlokalen," 10 oktober 2024, 9.

⁵ College van B&W Rotterdam, "Gemeenteraadverkiezingen en verkiezingen wijk- en dorpsraden 18 maart 2026", gemeenteraad Rotterdam (collegebrief, 26bb000618, 27 januari 2026).

Uitgave 16 juli 2026

Postbus 70012
3000 KP Rotterdam
telefoon
010 - 267 22 42
info@rekenkamer.rotterdam.nl
www.rekenkamer.rotterdam.nl